

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára

Szívparancs, november 3-án

Lukács Matvej Janovics - azaz Lukács Mátyás -, az a szovjet katona, aki 1956. november 3-án segíteni akart a magyaroknak.

1. rész Lukács Matvej kiskatona magyar forradalma

Lukács Matvej Janovics - azaz Lukács Mátyás - magyar nemzetiségű szovjet sorkatona „1956. november 3-án 21 órakor (moszkvai idő szerint) Békéscsaba nyugati körzetéből alakulatát elhagyta. Karabélyát tíz darab lőszerez egy közeli kútba dobta. November 6-án délután került elő, fegyver nélkül, magyar katonai egyenruhában. A Komszomolból kizárták és átadták a katonai bíróságnak.” Eddig a jelentés, melyet az Orosz Föderáció Fegyveres Erői Vezérkarának központi Archívumában őriznek Podolszkban, a katonai levéltárban. A 32. gépesített hadosztály abban az időben már készenlétben állt a Forgószél hadművelet végrehajtására, amely a magyar történelemben a november 4-ei véres leszámolással vonult be. E jelentés alapján két hadtörténész Györkei Jenő és Horváth Miklós kutatni kezdték, hogy mi lett a sorsa Lukács Mátyásnak. Több kárpátaljai magyar nyelvű lapban felhívást tettek közzé, hogy aki tud róla, jelentkezzen.

Ezek után kapták a hírt a Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség elnökétől, Dalmay Árpádtól, hogy nemrég titkárságukon jelentkezett egy idős asszony, aki elmondta, hogy Lukács úr él, a Krímen található, két sógornője pedig Munkácson lakik. Ennyi volt az információ. Majd ismét hosszas nyomozás következett. Györkei Jenő hadtörténész felkereste Munkácson a két sógornőt, ez év szeptember derekán pedig személyesen is találkozott Lukács Mátyással. A továbbiakat már tőle tudtuk meg; íme, röviden a regénybe illő történet.

Lukács Mátyás 1935. február 10-én Munkácson született. Apja Lukács János kőműves 1940-ben, 44 éves korában meghalt. Édesanyja Holinka Erzsébet bejárónő volt és nehéz körülmények között nevelte fiát, aki 1935. február 21-én házasságot kötött Spenik Gizellával. Az első gyermekük Ilona 1954. június 24-én született. Lukács Matvej Janovics 1954. október 13-án

behívóparancsot kapott sorideje letöltésére Berdicsevre. Az ezredtörzsbe osztották be írónak. Nyelvtudása, íráskészsége magyarul és oroszul is tökéletes volt. Ezredét 1956. október 26-án az esti órákban riadóztatták. Kiálltak a gyülekezőhelyre és a páncélozott szállító járművekkel, harckocsikkal, teljes felszereléssel elindultak.

2. A sorállomány már tudja, hová tartanak

Lembergen keresztül Munkácsra mentek. Itt volt az ezred összpontosulási körlete, ahol hat óra hosszat álltak. Volt tehát annyi ideje, hogy néhány percre hazaszaladjon, elbúcsúzzon a feleségétől, kisleányától és édesanyjától. Október 28-29-én Csapnál lépték át Magyarország határát. Ekkor már új beosztást kapott, az írónkból már tolmács lett. Egyébiránt a sorállomány most már tudta, hogy hová tartanak. Az ezred is és a hadosztály is végig keréken ment. Nyíregyháza volt az első nagyobb magyar helység, amelyen áthaladtak. Itt már látták a tüntető tömeget és ez megerősítette a fiatal sorkatonában a tudatot, hogy Magyarországon valami rendkívüli történik. Debrecenbe már be sem engedték őket, a várost elkerülve a román határ mentén haladtak, majd Békést elhagyva Békéscsabára értek. A városon kívül egy kiterjedt üres területen álltak meg. Jobbra tőlük egy tanya volt. A fiatal katona itt többször is megfordult, de a tanyavilág más lakóival is találkozott. Az egyik helybeli magyar gyakran mondogatta neki, hogy: „Matyi, ne lőj!”

3. Lukács Mátyás leveti az orosz egyenruhát

November 3-án parancsot kapott, hogy vegyen részt azon a tárgyaláson, amelyre a parancsnoka indult a városházára, a békéscsabai forradalmi tanácshoz. Az ezredparancsnok-ezredes sajátosan tárgyalt: ultimátumszerűen felszólította a forradalmi tanács tagjait, hogy fejezzék be tevékenységüket. Lukács Mátyás hivatalos szovjet tolmács emlékezetében ma is elevenen él, hogy a forradalmi tanács szobájában még ott volt Lenin képe, s hogy az ezredes ultimátumának nem volt fogantatja. Dolga végezetlenül tértek vissza az ezredhez. Az ezredparancsnok már a páncélozott szállító járműben közölte, hogy másnap, 4-én hajnalban támadni fognak, hogy lőni kell a városházát és a laktanyát!

Lukács Mátyás ekkor úgy érezte neki kötelessége figyelmeztetni a magyarokat, a forradalmi tanácsot, a felkelőket arról, hogy orvtámadás készül ellenük. November 3-án az esti szürkületben, hat óra körül megszökött az alakulattól. Egész éjjel bolyongott, keresett valakit, aki elvezetné a felkelőkhöz. Egy helikopter reflektorral pásztázta a terepet. Lukács Mátyás egy szalmakazalban húzta meg magát. Virradatkor megpillantott egy tanyasi magyart, akinek

elmondta célját. Segítségként levethette a szovjet egyenruhát aztán megetették forró csirkelevessel. Ám az önként vállalt küldetés nem járt eredménnyel, a forradalmi tanács már nem volt található. Ekkor úgy döntött, hogy valamelyik magyar katonai alakulatot fogja megkeresni. Azt, amelyik még nem adta meg magát. Egy idősebb ember igazította útba a laktanya felé.

4. A KGB vallatóinak kezében

A következő éjszakát egy vasúti őrházban töltötte. Itt megvált a karabélyától, a kútba hajította. Közben magyar egyenruhát kapott, s így közelítette meg a magyar laktanyát. Megkönnyebbülten lépett be a kapun - ahol szovjetek fogadták. Besétált a kelepcebe...

A sürgős telefonhívásra egy hadnagy jött két fegyveres katonával, a laktanya egyik szobájába kísérték és bezárták. A KGB tisztjei megkezdtek a kihallgatást, ami voltaképpen kínvallatás volt, s ez több mint egy hétig tartott Békéscsabán. Eközben kétszer állt a halál kapujában amikor is „hagyományos” módszerrel akarták eltenni láb alól, hogy aztán mint hadiveszteséget „leírják”. Aztán páncélautón, fegyveres kísérettel Debrecenbe vitték, a szovjet katonai repülőtérre. Itt rövid ideig tartották fogva. Innen külön repülőgépen szállították Lvovba, a Kárpáti Katonai Körzet hadbíróságára.

5. Halálos ítéletre várva

Az ügyész halált kért. Az indok rövid volt és célratörő: a katonai esküt megszegte, hazaáruló. Lukács Mátyás tisztában volt vele, hogy nincs esélye, a védőügyvédet nem fogadta el, csak abban bízhat, ha ő védi magát. Voltaképpen ennek köszönhetette, hogy megúsza négy év szabadságvesztéssel. Majd miután a felesége - ismerve a kulisszatitkokat - lefizetett „valakit”, s az hozzásegítette, egyengette előtte az utat, hogy bejusson Hruscsovhoz... Ott elsírva bánatát, s Nyikita Szergejevicsnek - élete egy jó pillanatában - megesett rajta a szíve és utasította az illetékest, hogy intézkedjen. Így történt, hogy a Kárpáti Katonai Körzet hadbírósága 1957. december 3-i határozata alapján amnesztiában részesült. 1957. december 31-én tért haza Munkácsra, ahol is a körülmények elviselhetetlenek voltak. Állandóan zaklatták a mindenütt megtalálható nyugdíjas szovjet katonatisztek. A háborús veteránok üldözték az „árulót”. Úgy döntött, hogy elhagyja a szülőföldjét, minél távolabbra megy az üldözőitől. A Krímet választotta önkéntes száműzetése helyéül, ott is egy isten háta mögötti eldugott falut. Itt az állami gazdaságban kezdett új életet, és itt a tehetsége révén kereskedelmi igazgatói beosztásba küzdötte fel magát. 1995 óta nyugdíjas. Háttérben olyan ifjúsággal, amelyre úgy emlékezhet,

hogyan tanúként mondhatja el a magyar forradalom miatt kapott halálos ítéletének történetét.

(MTI Press)

Györkei Jenő hadtörténész

Lukács János e cikk születése óta – 2001-ben – a kis Krím-félszigeti, részben tatár lakosságú faluban elhunyt. Tudomásunk szerint azóta is ott nyugszik, távol, messze hazájától, Kárpátaljától és szülővárosától, Munkácstól. Unokái már oroszok lettek...

Lukács Mátyás emléktáblája 2011 óta annak az épületnek a falán található, amelynek pincéjében egy hétig fogva tartották. Az emléktábla Prisztavok Tibor képzőművész alkotása. Az épület ma a fiúkollégiumnak ad helyet. A pincebörtönbeli cella ma is megvan...

